

NAIM KARIMOV IJODIDA ADABIY PORTRET JANRI

Filologiya tillarni o'qitish: o'zbek tili yo'nalishi

3-kurs 23- 90 "A" guruh talabasi

Muhammadjonova Oygul

Annotatsiya

Mazkur maqolada adabiyotshunos olim Naim Karimov ijodida adabiy portret janrining shakllanishi, rivoji va o'ziga xos uslubiy tamoyillari yoritiladi. Olim yaratgan portretlarning ilmiy-badiiy xususiyatlari, jadid adabiyoti namoyandalari merosini tiklashdagi o'rni hamda ushbu janrning o'zbek adabiyotshunosligidagi ahamiyati tahlil qilinadi.

Kalit so'zlar: adabiy portret, Naim Karimov, adabiyotshunoslik, jadidchilik, badiiy talqin, shaxsiyat, ijod psixologiyasi.

Kirish

XX asr o'zbek adabiy jarayonini ilmiy asosda o'rganish va uni zamonaviy talqinlar bilan boyitishda Naim Karimovning hissasi beqiyosdir. Adabiyotshunos olim nafaqat ilmiy monografiyalar, tadqiqotlar, qiyosiy adabiyotshunoslikka oid ishlar bilan, balki adabiy portret janrining mukammal namunalarini yaratgan ijodkor sifatida ham e'tirofga loyiqdir. Uning portretlarida adib shaxsiyati, davr ruhi, ijod psixologiyasi va asarlar tahlili o'zaro uyg'unlikda yoritiladi.

Naim Karimovning adabiy portretga yondashuvi. Ilmiylik va badiiylikning uyg'unligi. Naim Karimov yaratgan portretlarning asosiy xususiyati – ilmiylik va badiiylikning bir butun holda namoyon bo'lishidir. U portretni quruq biografik ma'lumotlar bilan cheklamaydi, balki: yozuvchining dunyoqarashi,

shaxsiyati, ijodiy laboratoriyasi, davr bilan munosabati kabi jihatlarni chuqur psixologik tahlil asosida ochadi. Karimov har bir adib portretini yaratar ekan, arxiv materiallari, zamondoshlar xotiralari, adib asarlari va publicistikasi kabi ko'p manbali ilmiy asosga tayangan. Naim Karimov adabiy portret janriga o'zbek adabiyotshunosligida chuqur ilmiy-badiiy mazmun bergan olimlardan biridir. Uning qarashlarida adabiy portret ijodkor hayoti va ijodini bir butun holda ko'rsatishga qodir bo'lgan murakkab janr sifatida talqin qilinadi. Karimov nazarida portret — bu oddiy biografik ma'lumotlar jamlanmasi emas; u insonning ruhiyati, taqdiri, dunyoqarashi va ijod qarashlarini badiiy-estetik jihatdan ochib beruvchi ilmiy tasvirdir. Olim portret yaratishda, avvalo, ijodkor shaxsining hayotiy sinovlari va ruhiy kechinmalariga e'tibor qaratadi.

uning fikricha, adabiy merosni to'liq anglash uchun ijodkorning o'zi, uning oilasi, muhiti, jamiyat bilan munosabati, davr sharoiti bilan bog'liq omillar chuqur tushunilishi kerak. Shaxsning boshidan o'tgan ijtimoiy yoki ma'naviy jarayonlar uning asarlaridagi g'oya va obrazlar tizimini belgilab berishini Karimov alohida ta'kidlaydi. Naim Karimovning adabiy portretlari uchun eng xarakterli jihatlardan biri — hujjatli materiallarga suyangan holda badiiy talqin yaratishdir. U arxiv hujjatlari, xotiralar, shaxsiy maktublar, zamondoshlar fikrini tahlil qiladi va shu asosda portretning tarixiy asoslanganligini ta'minlaydi. Biroq bu jarayonda quruq faktlar bayoni emas, balki ijodkor shaxsiyatining ichki haroratini aks ettirish birinchi o'ringa qo'yiladi. Shu bois uning portretlarida ilmiylik va badiiylik uyg'unlashib ketadi. Naim Karimovning adabiy portretga yondashuvi o'zbek adabiyotshunosligida muhim uslubiy maktabni shakllantirdi. Uning portretlari tarixiy adolatni tiklash, unutilgan yoki taqiqlangan ijodkorlarni qayta kashf etish, ularning ma'naviy dunyosini adabiy jamoatchilikka yetkazish vazifasini bajargan. Shu bois olim portretni nafaqat ilmiy janr, balki ma'naviy-badiiy mas'uliyat deb bilgan.

Tarixiy haqiqatni tiklash tamoyili. Naim Karimov adabiy portret janrini ayniqsa jadid adiblarini oqlash va ularning tarixiy qiyofasini tiklash jarayonida nihoyatda samarali qo'lladi. Cho'lpon, Fitrat, Abdulla Qodiriy, Usmon Nosir kabi adiblar hayoti va ijodi atrofida ko'p yillik mafkuraviy changni ilmiy haqiqat bilan tozalab, ularning to'laqonli portretini yaratdi. Naim Karimov ijodining eng muhim tamoyillaridan biri — tarixiy haqiqatni tiklashdir. Bu tamoyil, avvalo, sovet davrida qatag'on qilingan, adabiy jarayondan chetlashtirilgan yoki nomi ataylab soxtalashtirilgan ijodkorlarning hayotini va merosini qayta ilmiy asosda tiklashga qaratilgan. Olim adabiyot tarixida yuz bergan g'oyaviy va siyosiy bosimlar oqibatida buzilgan tasavvurlarni tuzatish, adabiy shaxslarning haqiqiy qiyofasini ochish zarurligini uqtiradi. Yozuvchining fikricha, adabiyot tarixi faqat yaratilgan asarlar ketma-ketligi emas, balki katta ma'naviy-siyosiy jarayonlar aks etadigan murakkab tarixiy maydondir. Shu sababli adabiyotshunos har qanday ijodkorni tadqiq qilayotganda uning hayotidagi noxolis baholar, o'zgartirilgan faktlar, yashirilgan yoki taqiqlangan materiallarni izlab topishi, ularga ilmiy yondashuv asosida baho berishi kerak. Ayniqsa jadid adabiyoti vakillarining merosi sovet mafkurasi sababli uzoq yillar noto'g'ri talqin qilingani tufayli Karimov bu yo'nalishda juda katta mas'uliyat bilan ishlagan.

Naim Karimov yaratgan adabiy portretlarning asosiy xususiyatlari.

1. *Psixologik chuqurlik.* Olim adib shaxsiyatini nafaqat tashqi hayoti, balki ichki kechinmalari, ruhiy olami, ijodiy iztiroblari orqali ochib beradi. Usmon Nosir yoki Fitratga bag'ishlangan portretlar buni yorqin ko'rsatadi. Karimov uchun adibning ruhiy olamini ochish – uning ijod mohiyatini anglash demakdir.
2. *Davr manzarasini tahlil qilish.* Karimov portretlarida shoir yoki yozuvchi yolg'iz holda emas, balki o'z davrining farzandi sifatida ko'riladi. Repressiya yillari, jadidchilikning istilochilik bilan to'qnashgan davri, 1930–40-

yillar mafkuraviy bosimi – bularning barchasi adib hayoti orqali jonlanib keladi. Shuning uchun Karimov portretlari adabiy-tarixiy hujjatlik qiymatiga ham ega.

3. *Badiiy talqinning kuchliligi.* Naim Karimov ilmiy matnni qiziqarli badiiy uslubda quradi: portretlarida obrazlilik, tasviriy vositalar, jonli til, sahna va manzara yaratish kabi san'at elementlari mavjud. Bu esa uning ilmiy portretlarini keng kitobxonlar ommasi uchun ham o'qimishli qiladi.

4. *Ijodning bosqichma-bosqich tahlili.* Olim har bir adibning: ijodiy shakllanish davri, yetuklik davri, oxirgi izlanish bosqichlari kabi jarayonlarni aniq mantiqiy chiziqda ko'rsatadi. Bu adib ijodini chuqur va tizimli anglash imkonini beradi.

Naim Karimov portret yaratgan adiblar va uning o'rni. Karimov portret yaratgan ijodkorlar doirasi nihoyatda keng. Eng muhimlari: Abdulla Qodiriy, Cho'lpon, Fitrat, Usmon Nosir, G'afur G'ulom, Oybek, Hamid Olimjon, Mirtemir, Uyg'un. Bu portretlarning har biri alohida ilmiy tadqiqot sifatida qadrlanadi va XX asr adabiy jarayonini o'rganishda muhim manba vazifasini bajaradi. Naim Karimovning adabiy portret janriga qo'shgan hissasi juda ham ulkan. Adabiy portretni ilmiy janr sifatida shakllantirdi. Karimov adabiy portret janrining nazariy asoslarini mustahkamladi. U adabiy portretni shaxs, davr va ijodning insonshunoslik nuqtasidan yondashgan holda talqin qildi. Olim portretni shaxs—davr—ijod uchligida ko'radi. Bu yondashuv uning portretlarida ijodkorning taqdiri, davrning siyosiy bosimi va asarlardagi g'oyaviy qatlamlar o'rtasidagi murakkab bog'liqlikni chuqur ochish imkonini beradi. Naim Karimov portretlarida psixologik tahlil, badiiy tasvir va ilmiy xolislik uyg'unlashgan bo'lib, ularning har biri nafaqat adabiyot tarixini, balki milliy ma'naviyatni anglashda muhim manba vazifasini o'taydi. Shu jihatlari bilan Naim Karimov adabiy portret janrini o'zbek adabiyotshunosligida mustahkam ilmiy maktab darajasiga ko'targan, ko'plab

ijodkorlarning haqiqiy qiyofasini adabiy jamoatchilikka yetkazgan adib va tadqiqotchi sifatida e'tirof etiladi.

Jadid adabiy merosining qayta kashf etilishi. Olimning portretlari natijasida Cho'lpon, Fitrat, Qodiriy kabi adiblarning haqiqiy tarixiy qiyofasi tiklandi, ularning ijodiy merosi ideologik tazyiqlardan holi tarzda ilmiy muomalaga kiritildi. Portretni arxiv materiallari bilan boyitish oson kechmagan. Shuningdek, Karimov portretni faqat badiiy taassurot emas, balki hujjatli materiallar bilan mustahkamlangan ilmiy tadqiqot darajasiga ko'tardi. Bu portretlarning ishonchliligi va ilmiy salmog'ini oshiradi. Olimning bosh maqsadi jadidlarning adabiy, ma'naviy va milliy uyg'onishdagi o'rni haqida haqqoniy tasavvurni tiklashdan iborat edi. U jadidlarni faqat siyosiy harakat vakillari sifatida emas, balki o'zbek adabiyoti va madaniyatining yangilanishini boshlab bergan bunyodkor ziyolilar sifatida talqin etdi. Karimovning tadqiqotlarida jadid ijodkorlarining ma'rifatparvar g'oyalari, milliy uyg'onish konsepsiyasi, zamonaviy adabiy-estetik qarashlari ilmiy asos bilan yoritildi.

Xulosa.

Naim Karimov adabiy portret janriga o'ziga xos yondashgan, unga yangicha mazmun va uslub baxsh etgan adabiyotshunosdir. Uning portretlarida adib shaxsiyati, ijod psixologiyasi va tarixiy jarayon chuqur ilmiy tahlil asosida yoritiladi. Karimovning bu boradagi merosi nafaqat o'zbek adabiyotshunosligi, balki milliy tafakkur tarixida ham muhim o'rin tutadi. Ayniqsa, jadid adabiyoti namoyandalarining haqiqiy qiyofasini tiklashda olimning adabiy portretlari beqiyos ahamiyatga egadir.

Foydalanilgan Adabiyotlar:

1. Karimov, N. Jadidchilik va jadid adabiyoti. – Toshkent: Fan, 2002.

2. Karimov, N. O'zbek adabiyotining qatag'on qilingan namoyandalari. – Toshkent: Ma'naviyat, 2007.
3. Karimov, N. “Adabiy portret va uning talqini” // O'zbek tili va adabiyoti jurnali. – Toshkent, turli yillar.
4. Qo'shjonov, M. O'zbek adabiyotshunosligi tarixi. – Toshkent: O'qituvchi, 1983.
5. Quronov, D., Rasulov, R., Qo'chqorov, B. Adabiyotshunoslik lug'ati. – Toshkent: Akademnashr, 2010.
6. Sodiqov, Q. XX asr o'zbek adabiyoti tarixi. – Toshkent: Sharq, 2005.
7. Mirvaliyev, M. O'zbek adabiyotida adabiy portret janri. – Toshkent: Fan, 1998.

